

WILHELM SWENSEN

Norges hjerte

Det fortelles at Bjørnstjerne Bjørnson svarte på spørsmålet om hvor det vakreste sted i Norge fantes: Jeg har stått på Rolsbakken! Et svar fra Bjørnson var så kategorisk at det av folket ble betraktet som lov. Det vakreste sted i landet ligger i Trøndelag. Trønderne selv kan nok godta det, selv om det ikke kan sies åpenlyst, og enhver fri trønder forbeholder seg retten til et indre forbehold angående selve stedet, for her er meget å velge mellom, både av tradisjon og framskritt — det «— som fremad skrider om enn det glider en smule dorsk», som Ole Vig synger.

Han var trønder og visste hva han snakket om. Vinje hadde jo også stått i Trøndelag og sett fagre fjord og bygder.

Dikterne skaper ofte sentenser, meisler meningene ut til de i sin knapphet får slagordets kraft og kan siden brukes av hvermann som ordvåpen. Vågådikteren Edvard Storm var like glad i hjembygden sin som en trønder i de fagre fjorder og bygder, og da han skrev Zinclarsvisen, fant han et uttrykk som har bitt seg fast i erindringen, tross det er snart to hundre år siden diktet ble skrevet. Storm forteller i visen om skottenes innfall i Romsdalen:

«De skjente og brente hvor de drog frem,
all folkerett monne de krenke,
oldingens avmakt rørte ei dem —
de hånet den gråtende enke.
Barnet ble drept på moderens skjød
hvor blidelig det enn smilte,
men ryktet om denne jammer og nød
til hjertet av landet ilte.»

Fra Snorre: På hver sti drev det folk

Så kom de da, de bønder frå Våge, Lesje og Lom — og møtestedet ble Kringen i Gudbrandsdalen, så der skulle altså Norges hjerte ligge.

Slagord kan være farlige våpen, de får en vekt så de for all fremtid vil slå fast sin riktighet, men med det trønderske indre forbehold i erindringen, må det settes et tvilens spørsmålstegn bak Edvard Storms påstand.

«Ubi bene, ibi patria», sa romerne. Der hvor det er godt, der er mitt fedreland — og det var et slagord som kunne passe et erobrerfolk, men det passer slett ikke for trønderne, som heller har litt vanskelig for å gutere andre verdier enn de hjemlige. En liten gutt som fikk være med sine foreldre til Oslo, syntes ikke å verdige hovedstaden større ære. Da moren fortalte at de nå gikk på «Karl Johan» — nå må du se godt på den! — svarte gutten med et gjeip: Dein veita?

Den historiske tyngde som er blitt landsdelen til del kommer en ikke utenom. Snorre må stadig vende seg til de brede bygdene omkring Trondheimsfjorden — først i hedensk tid hvor mektige bønder sto for styret, voktet hov og gård, blotet til de fastlagte

tider og holdt lov og skikk ved hevd. Siden sto den avgjørende strid mellom «den gamle og so den nye tid», som Per Sivle sier i diktet om Tord Foleson. Det ble Stiklestad som ble stedet hvor det gamle falt i grus og det nye skapt. Den mentale omskapning etter Stiklestad-slaget ble som et åndelig tideverk, en løftning til nye og edlere verdier, som senere har fått prege både Trøndelag og det hele land. Men her dannet også det nyes sentrum seg. Nidaros ble landets hovedstad, det kirkelige og også det verdslige sentrum. Alt ble preget av det nye syn som brøt seg vei i Olavsdyrkelsen.

Da norske kunstnere tok fatt på den svære oppgaven å gjennom-illustrere Snorre, er trøndersk landskap med, naturlig nok. Den unge Halvdan Egedius tegnet samlingen på Stiklestad, først med bakkehellingene i Verdalen som en illustrasjon til vår egen tids turistferder, «paa hver sti drev det folk», senere sletten med den veldige hæren og med landskapets frodighet fanget inn i de lubne tregruppene. «Paa hver sti drev folk», ble slagordet for middelalderen, hvor strømmen til St. Olavs helligdom i Nidaros lot stier og veier bli et nett av årer som førte til landets hjerte.

Syke legemer, tunge sinn, mistrøstige og forhåpningsfulle — alle søkte de til den kilde som skulle gi dem legedom. Gjennom all slags natur kom de — opp gjennom skogene og de brede dalene, over fjell og hei, over hav og fjord, alle med det felles mål for øye. Det langsomme tempo som ferden den gang krevet, gav mulighet for å lære naturen å kjenne og til å stanse om det lå en gård ved veien. Gjestfrihet var lov, og selv om følget av farenne kunne være stort, ble alt gjort for at alle skulle trives.

En slik pilgrimsferd til Nidaros kunne neppe formes i skjønnere beretning enn den Sigrud Undset har gitt om Kristin Lavransdatters vandring og hennes møte med Nidaros og Hellig Olavs kirke. Hva strømmen av pilgrim�er har betydd for Trøndelag både kulturelt og materielt kan vanskelig overvurderes. Det var et privilegium å ha St. Olavs skrin i denne delen av landet, men det stillet også krav. Kirker vokste opp omkring i bygdene og med dem en ny kunstforståelse som gav gjenskinn i hjem og levested. Men kirken stillet også krav. Når erkebisen skulle vie fylkeskirke, før han med følge på tretti mann som bøndene måtte skyse. I Trøndelag lød forordningen

Interiør fra Domkirken ca. 1840, da turismen begynte

slik at bøndene skulle møte til skyss «med hver hest som sal eller sæle har vært på».

Det ble harde tider med mye kamp og strid — kirken og den verdslige makt sto mot hverandre, og blant kongsemner var det ikke bedre. Det ser ut som trøndersk ro og humor har gammel grobunn i beretningen om forhandlingen oppe ved Nidelven. Mens en høytidelig forhandling fant sted mellom lederne — ingen kjente utfallet — ble de to fiendeflokker som ventet overfor hverandre — lei av ventingen og begynte å prate sammen, noen var vel kjente, andre hadde slektninger innen motstanderens leir. — Tiden falt lang, og så lot de like godt hente øl så de kunne ha noe å hygge seg med før kampen.

Veier har det nok vært en del av også i middelalderen. Den naturlige og beste fremkomst til de steder hvor folk skulle samles har vel fra eldgammel tid skapt stier og ferdssårer mest beregnet på gående, men også på ridende. Sjøveien var den best kjente og greieste adkomsten, og havnen i Nidaros var nok rikelig besøkt av fremmede farkoster. Inn fjordene har farkoster seilet i fredelig handel og dristig kamp.

Svartedauen satte sitt harde merke på Trøndelag som ellers i landet, og etter reformasjonen er det nok stor endring å finne. Pilgrimsstrømmene opphørte, men ellers holdt skikk og bruk seg både i by og bygd. På sekstenhundretallet vokser det frem nytt liv over de før tause fjellviddene omkring Røros. Bergverksdriften blir tatt opp. Vi hører om transportene til og fra gruvene, slik det er vokset inn i vårt sinn gjennom Falkbergets mektige skildringer. Kristian den IV dro i ilfart fra København for å overvåke driften, som ryktene fortalte ikke var i trygge hender. Kongen dro til hest den lange veien fra Kristiania og hjem igjen. En slik tur synes ikke å ha virket avskrekkende den gang. Femogtyve ganger besøkte kongen Norge, og kom på sine ferder helt opp til Finnmark. Trøndelag ser det ikke ut til at han ellers har stanset opp ved. Det gjorde derimot den senere kong Kristian VI, som med sin dronning foretok en eventyrlig ferd gjennom landet i 1733 og beseiret «Vårstigen» med hester og vogner i stort følge. Foruten kongen og dronningen var dronningens mor, markgrevinnen — som i hyldningsvers kalles

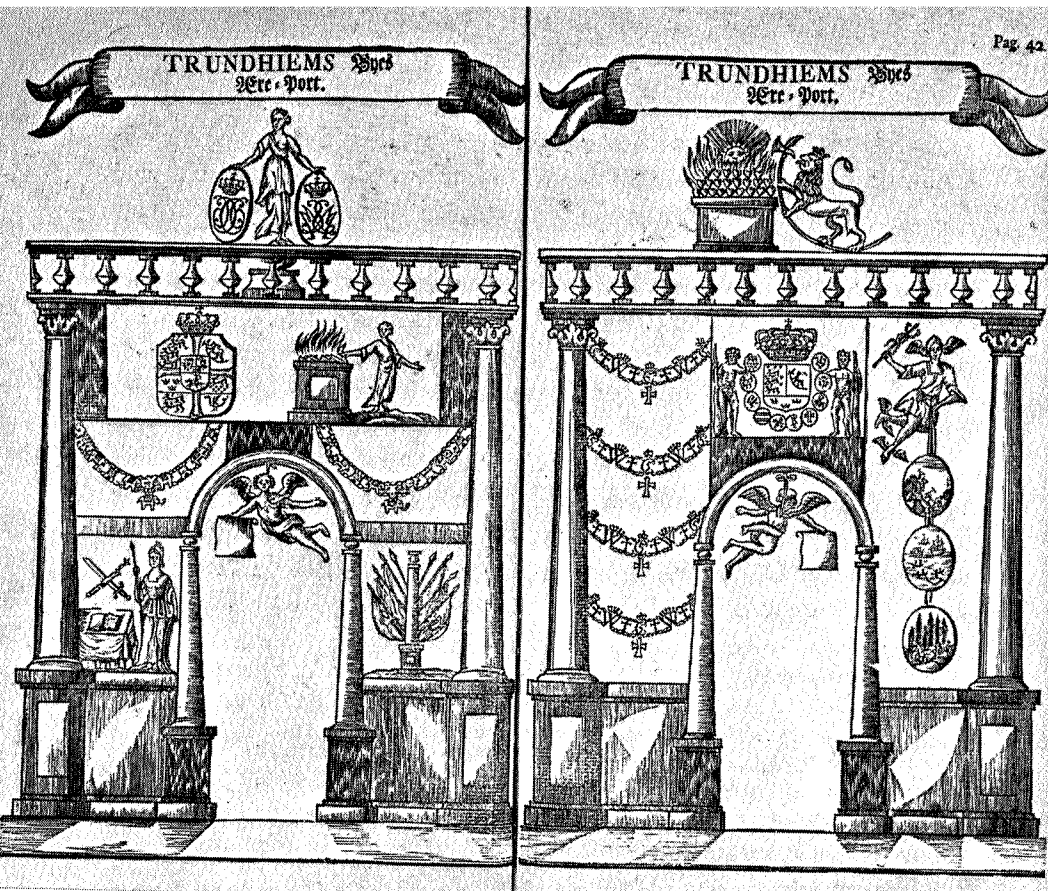
«Durchleuchtige Culmbachiske Soel» — med på denne temmelig strabasiøse reise, overveldende på naturinntrykk og nedsukret i folkets ydmyke hyldningskvad. Det synes i disse kvad ikke å være noe som særpreger trønderne fremfor andre deler av Norges folk. Det heter om ferden over Dovre at «Den Høie Suite» spiste middag på Jerkestuen «og samme Eftermiddag passerede i god Tiid og vel Behold, Hullet og Kongswalden hvor Aggerhuues Stift endes, og de Trondhiemske igjen begynder, saavel som Worstien (Vårstigen), der en fremmed falder heel frygtagtig og besværlig siden Fieldet er brat og græsseligt over den brusende Elv, der sees neden fore, og hengik imod 10 Timer paa en Distance af 2 Miil, saa at det Høie Herskab ikke førend Aftenen Klokken imod 2 ankom til Driftstuen». Men så kom da også belønningen i form av hyldningsverset da de omsider nådde Trondheim:

Velkommen Landsens Fader og Naadig Konning.
Velkommen Landsens Moder og Naadig Dronning.
Velkommen Durchleuchtige Culmbachiske Soel.
Her Grunden til Trundhiem nu nyder den Ære,
som neppe paa Jordan kand større være,
Tre Soele nu skue den Nordiske Poel.
Saa siunge da Fugle i Lotte og Lunde,
Thi Dagen er kommen som aabner vor Munde
Med klingende VIVAT til Biergenes Top.
Saa aabnes da Porte i Trundhiem tilreede,
Thi alle Guds Engle vil være tilstæde
Som førte vor Herskab saa lykkelig op.

«Ved Skantze-Porten hvor Sviten til Byen indtoeg og derfra indtil Kongens Qvarteer udi General Hartvig Hvitfeldts Huus, var Borgerskabet tillige med Brandfolket under Gevehr som saluterte 9 Salver og fra Fæstningen blev Canonered.»

Æresporter var oppsatt mange steder i byen — på en av portene var bygget et galleri hvor man så «9 Personer i hvide Klæder med Krantze om Hovedet og Palme-Greene i Hænderne, som samtidig istemte en Lykønskning, ved Deres Mayest. Passage i giennem Porten under Instrumental Musiqve».

Ved Tollboden fikk diktet mer lokal farve:

Æresport ved Christian VI's besøk i Trondheim 1733

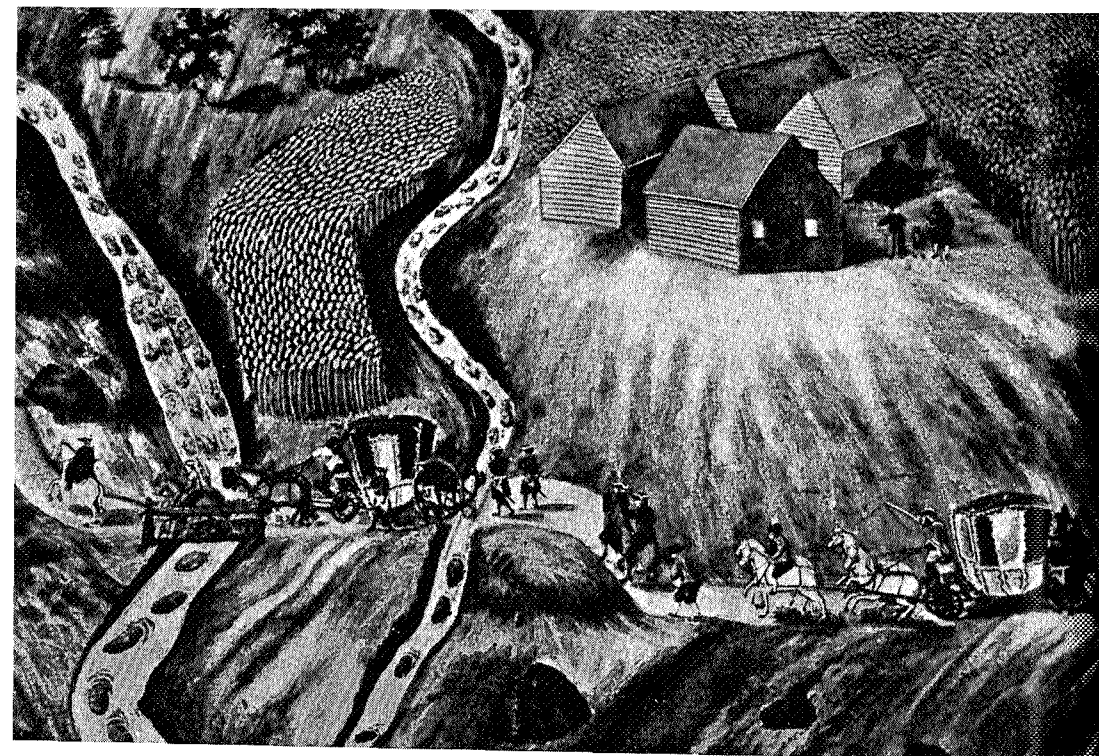
«Velkommen Soel og Skiold Kong Christian den Siette,
 Vi burde Ære-Port av Marmor for dig sætte.
 Mens slikt er ikkun Teign, din eegen Roes har gjort.
 I hver et Borger Brøst den bæste Ære-Port.
 Du Norges Nilus er, og Trundhiems Naade Throne,
 St. Oluf Konge Stæd velsigne skal din Krone. — —»

Som sanne turister i Trondheim dro de kongelige til det sted som var middelaldermenneskets og nåtidsmenneskets mål, for å bese «Domkirken og de Rudera og Levninger, der var at see fra dens gamle Velstand». Det var nok ikke stort man fikk se. Kirken var brent både 1708 og 1719, og skal man tro Volqvarts klagedikt, sto det ille til:

«Hvo skuer dit Meen, om han ei er Steen,
 Hans Øine maa flyde i Vandet.»

Norges kunstneriske oppdagelse kom ikke før på slutten av 1700-tallet, og Trøndelag ble knapt regnet med. Man innskrenket seg til reiser i det sydlige Norge, og avbildningene gjaldt fosser, storgårder og byer, kanskje også noen av de industrianlegg som var vokset fram. Enkelte trekk kan peke mot kommende turisme. Hest med kjøretøy utfør særlig bratte bakker går igjen som staffasje. Fjellpartier blir fremstillet som både truende og bratte, og skjønt de egner som er avbildet i dag virker yndige og smilende, må de i romantisk preget fantasi ha fortonet seg som ytterst farlige. En skribent sa om naturen i Sogn: «Af ynde var der lidet, men af Rædsler meget.» Stor betydning har nok de litografier hatt som ble sendt ut i 1840-årene. Også de var sterkt romantiske i gjengivelse av bygninger og natur, men interessen både for historiske minner og for norsk natur var da i sterk vekst. Fra Trondheim ble en rekke bygninger gjengitt, men naturlig nok var det flest motiver fra domkirken. Også Munkholmen ble tatt med og ruinene av klosteret på Tautra. Lerfossene ble gjengitt i all sin velde på kobberstikk som også ble farvelagt, og disse billedene har nok bidradd sterkt til å vekke interessen for naturen og dens merkverdigheter.

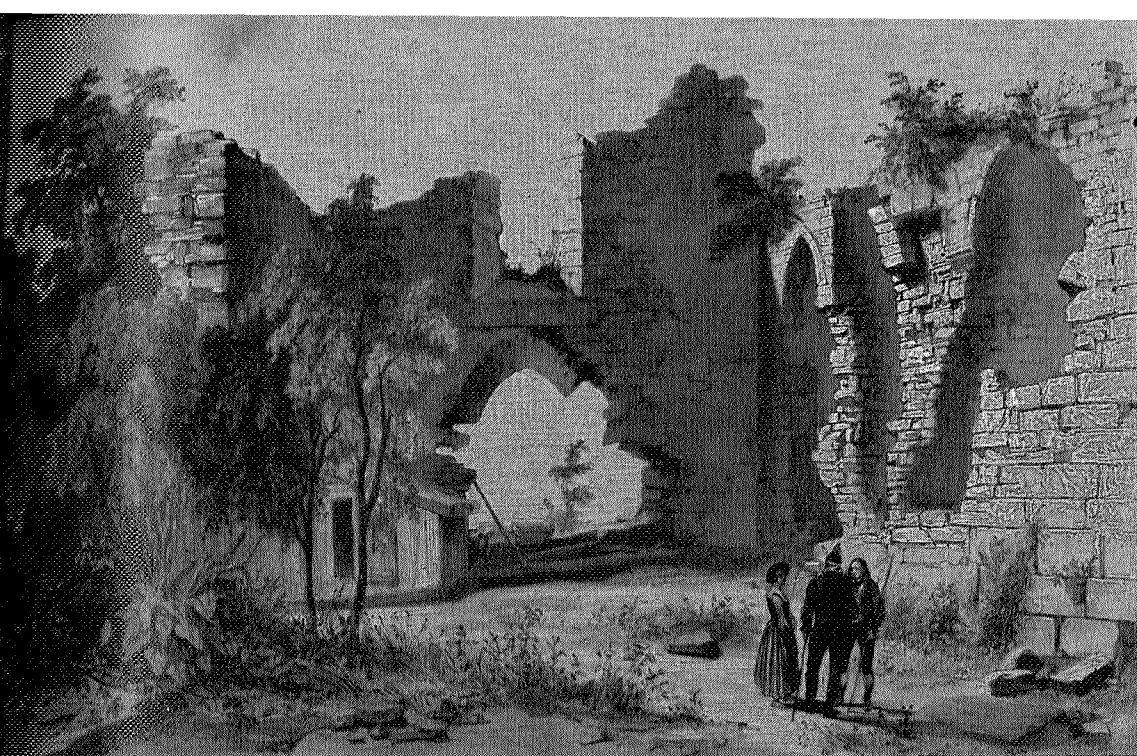
Da turistlivet foldet seg ut, var det ikke Trøndelag som kunne by de naturscenerier som utenlandske turister krevet. Gudbrandsdalen ble igjen sett på som Norges hjerte ved at den dannet innfallsporten til Jotunheimen. Også Vestlandsfjordene, Molde og Romsdalen kom inn i billedet, men Trøndelag virket ikke spennende nok. Den sterke invasjon av turister skapte en egen sfære, og norske fjellvandrere fant etter hvert fram til de lokale naturherligheter — også i Trøndelag. Utviklingen har gått fram med stormskritt, de mange muligheter for å komme raskt fram stiller større og større krav til frie og uberørte områder. Ennå synes vi heldigvis å finne plass nok. Ennå kan vi fryde oss over det karakteristiske og lokalpregede i natur og folkelynne. Men mulighetene til å overvinne de store avstander uten anstrengelser gjør menneskene blasert. Det overveldende billedstoff som blir rullet opp i film, tidsskrifter og aviser blir lett

Christian VI's kongeferd over Dovre i 1733

oppfattet som erstatning for en reise — så legges heller kursen mot sydligere egner, til sol og varme.

Et trekk i vår egen tids turer synes preget av trangen til å oppleve de egner som danner opphavet til litteratur. Olav Duuns hjemstedstrakter, Johan Bojers Rissa, Peter Egges Innherred og ikke minst Falkbergets Røros med vidda, er med til å gi reiserutene kurs. Sigrid Undset har gjennom sine middelalderromaner skapt ny interesse ikke bare for dette historiens viktige tidsrom, men også for naturen som danner bakgrunn for beretningenes hendelser. Bebyggelsen strekker seg lenger ut mot det før uberørte, men heldigvis — det er ennå plass nok, og det er ikke så lett å forandre naturens hovedtrekk. En vandring etter «Vårstigen» i dag, gir nok ikke den samme gruoppvekkende opplevelse som ble Kristian den sjette, hans dronning og svigermor til del i 1733, men den gir oss likevel en naturopplevelse som fremfor noe gir oss målestokken i utviklingen.

Taetra klosterruin

I vår egen tid har Trondheim med Nidarosdomen gang på gang vært landets midtpunkt. Kroningen i 1906 kledte byen i festlig skrud, og mange vil ennå huske de skjønne junidagene. Festgudstjenesten i 1914 gav ikke bare det historiske tilbakeblikk, men med undring så man kirken åpnet i sin fulle lengde, endog med et par hvelvseksjoner oppsatt av tre, så man kunne ane rommets fremtidige storhet. Olavsjubiléet i 1930 møtte den store skare gjester utenfra og strømmen av trøndere fra by og bygd, med et gjenreist interiør i Nidarosdomen og med det historiske overblikk som et veldig innsamlet utstillingsmateriale gav. Ikke mindre betagende ble kirkejubiléet i 1953, da også den erværdige erkebispebolig ved domkirkens side kom med i billedet. Kroningsjubiléet i 1956 kalte igjen på Nidarosdomen, og to år senere — 1958 — var Nidarosdomen kledd i festskrud til en av vår nyere histories merkeligste og vakreste begivenheter: Kong Olav den femtes signing den 22. juni.

Ser en til turiststrømmen, synes St. Olavs kirke ennå å eie sin dragende makt. Sagaens ord: «Paa hver sti drev det folk», er like levende som i middelalderen. Men i dag tilbakelegges de ofte lange strekninger gjennom Trøndelag med en hast som fortiden ikke kunne tenke seg. Allikevel fester naturopplevelsene seg, og Trøndelag trer fram i øyeblikksbilleder av den varierte og rike natur. Øyet som søker ut over dette merkelige midtrike som tvillingfylkene danner, finner havet som bruser mot den nakne kyst, mot bær og skjær — ser mot de svære øyene i leden — den brede fjorden og de smale sund, ser de smilende egner med fete gressganger og den karrige fjellgrennen — ser de tunge skogene og de steile fjell og viddens fred — alt bunnet sammen med landets historie til eventyret Trøndelag.

Her er landets hjerte!

Fra turismens første år

LEIF HALSE

Møte med deg sjøl

*Her i den store stilla
møter eg sant meg sjøl
— det inste, eg helst vil møte
skrapa for jugl og gjøl.*

Det er Oppdals-diktaren Ola Setrom som har skreve dette verset, og verset finn du i eit lengre dikt i den siste diktsamlinga han gav ut.

Ola Setrom kjente seg sterkt knytt til fjellet og livet der, til Trollheimen og Blåhø, til tjonner «der lomen skrik langt sørmed landom» og «rypesteggen skrattar i vidjom». Med ikkje alt for lange mellomrom laut han til fjells, inn i einsemda og møte seg sjøl.

Og slik er det med fleire enn han. Med ikkje alt for lange mellomrom blir du fanga inn av lengten etter fjell og vidder. Det brenn som feber i ditt blod, og fred får du ikkje før du har sagt farvel til by og tettbygd, rista kvardagsjaget av deg og funne stigane som fører deg bort frå bussar og bilar, grammofonar og høgtalarar og inn i fjellheimen og fjellstilla.

Ja, er det så heilt stilt i fjellet? Svaret kan bli både ja og nei, for det lever og let rundan ikring deg: Lomen skrik sørmed landom, og rypa skrattar i vidjerastom — der er søg frå elv, og det er sikling i bekk. Og det er fjellvinden som tyt og aldri teier — som vandrar på namnlause stigar over teler og toppar, leikar i finn-skjegg-graset og får myrulla til å svinge i mjuke bærer på myrane. Nei, daudstill er fjellheimen ikkje, men alt det du hører er låter